

Tilburg University

Review of the book Boef en buit

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Delikt en Delinkwent

Publication date:
1995

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. S. (1995). Review of the book Boef en buit: De ontneming van wederrechtelijk verkregen vermogen, L.F. Keyzer-Ringnalda, 1994. *Delikt en Delinkwent*, 20(9), 982-988.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

M.S. Groenhuijsen*

L.F. Keyser-Ringnalda, *Boef en buit. De ontneming van wederrechtelijk verkregen vermogen*, diss. VU Amsterdam, Arnhem 1994, XIII + 433 pp.

I Sommige boeken verschijnen precies op het juiste moment. Dat kan op toeval berusten, het kan ook het gevolg zijn van een vooruitziende blik van de auteur. De dissertatie van mw. Keyser-Ringnalda is een mooi voorbeeld van zo'n publikatie die beschikbaar komt op een tijdstip waarop daar grote behoefte aan bestaat. Op 1 maart 1993 is een wet in werking getreden waarmee wordt beoogd misdadigers op een slagvaardige wijze van illegaal verworven vermogen te ontdoen. Deze wet wordt hardnekkig aangeduid als de Plukzewishet, hoewel de meeste juristen het onwaardig vinden om strafrechtpraak te associëren met een bijna genante term als 'kaalplukken'. In essentie bestaat de wet uit drie onderdelen. Ten eerste wordt de reeds bestaande maatregel van 'ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel' (art. 36e Sr) aanzienlijk uitgebreid en aangescherpt. Ten tweede wordt een nieuw type onderzoek geïntroduceerd onder de benaming 'strafrechtelijk financieel onderzoek', waaraan verstrekkende bevoegdheden zijn verbonden en dat is gericht op 'vermogensvinding' (art. 126-126f Sr). En de derde verandering betreft het feit dat voordeelsontneming voortaan alleen mogelijk is bij een afzonderlijke rechterlijke beslissing na een aparte daarop gerichte vordering door het OM (art. 511b e.v. Sv). Deze veranderingen kunnen grote gevolgen hebben voor de structuur en de dagelijkse praktijk van de strafrechtsbedeling. Daarom is het goed dat zo spoedig na het in werking

* Hoogleraar straf(proces)recht KU Brabant.

treden van de wet een kloek proefschrift is verschenen waarin deze materie uitvoerig wordt belicht. Mw. Keyser heeft de stof in drie delen ondergebracht. Deel I gaat over het Nederlandse recht. Daarin wordt niet alleen een overzicht geboden van de inhoud van de Plukze-wet, maar wordt ook ingegaan op de verhouding met andere strafsancties (boete, verbeurdverklaring e.d.) en op de mogelijkheden die het fiscale en het civiele recht bieden om tot winstafroming te geraken. In Deel II zijn internationale ontwikkelingen en buitenlandse rechtsstelsels aan de orde. Eerst worden de belangrijkste documenten beschreven waaruit blijkt dat een meer buitgerichte aanpak van de criminaliteit in de afgelopen 15 jaar bijna overal ter wereld zichtbaar is geworden (Verdrag van Wenen, Basel Comité, e.d.). Het daarop volgende overzicht van buitenlandse regels toont aan dat de wetgeving overal is herzien met het oog op grotere mogelijkheden tot confiscatie, waarbij sommige landen nog duidelijk drastischer maatregelen hebben getroffen dan Nederland (met name de Verenigde Staten en Italië; voorts worden Engeland en Wales, Frankrijk en Duitsland besproken). Deel III biedt een normatieve beoordeling van de nieuwe wetgeving. Daartoe wordt eerst stilgestaan bij de meer algemene discussie over de ontwikkelingen in de strafrechtspiegeling zoals die in het afgelopen decennium vooral zijn gevoerd in de sleutel van het begrippenpaar instrumentaliteit en rechtsbescherming (hoofdstuk 7). Daarna volgt een toetsing van de Nederlandse regels over voordeelontneming aan de voorschriften van art. 6 EVRM en aan het *ne bis in idem* beginsel, het *nemo tenetur* beginsel en het zogenaamde *concentratie* beginsel (hoofdstuk 8). Het boek wordt dan afgerond met een overkoepelende evaluatie in hoofdstuk 9. De schrijfster is van mening dat de Plukze-wetgeving in abstracto binnen de verdragsrechtelijke grens van het vereiste 'fair trial' blijft. Waar strijdigheid met andere beginselen wordt gesignaleerd (zoals ten aanzien van het *ne bis in idem* beginsel) doet zij praktische aanbevelingen om mogelijke nadelen voor veroordeelden zoveel mogelijk te beperken. Al met al acht zij het juridisch gehalte van de wet aanvaardbaar. Sterker dan dat; in de slotconclusie poneert zij als voordeel van de wet dat daaruit een verschuiving van een repressieve naar een restitutive sfeer voortvloeit. Hierdoor wordt de suggestie gewekt dat deze zo vaak bekritiseerde wet in feite een bijdrage levert aan de humanisering van het strafrecht.

2 Het boek heeft uitgesproken sterke kanten. De auteur is er ten eerste in geslaagd om de praktische voordelen te belichten die de nieuwe wet oplevert. Daarnaast worden op diverse plaatsen in het

boek standpunten op een zodanig overtuigende wijze verdedigd, dat ik mezelf genoodzaakt vond om eerder geuite opinies te herzien (p. 100, 137, 231, 237, 334). Een voorbeeld hiervan betreft de wijze waarop in discussies over deze materie gebruik pleegt te worden gemaakt van het 'hellend vlak argument'. Mw. Keyser stelt terecht dat zo'n redenering niet zelden meer retorische bluf dan intellectueel vernuft verraadt. Een ander kernpunt waar zij het zonder meer bij het rechte eind heeft, betreft de vaststelling dat een wet niet onaanvaardbaar is op de enkele grond dat zij in strijd is met tot dusverre algemeen geaccepteerde rechtsbeginselen (p. 231, 334). Het hangt er immers geheel vanaf welke winst daar tegenover staat en hoe klemmend die verwachte voordelen kunnen worden aangetoond. Ook de minister wordt vanuit deze basisidee bekritiseerd: waarom geeft de regering niet veel vaker ruiterslijk toe dat afstand wordt genomen van bepaalde uitgangspunten en beginselen, maar dat daar een goede reden voor bestaat (p. 374)? De kracht van het boek is gelegen in de omstandigheid dat niet alleen wordt gepleit voor een openhartige en heldere discussie over deze kwesties (want wie kan daar nu tegen zijn?) maar dat ook wordt aangegeven *hoe* het niveau van het debat kan worden verhoogd. Van de vele suggesties op dit punt citeer ik de fraaie zin waarin het 'vruchtbaar' wordt genoemd om 'met het oog op de verruiming van het blikveld zich in eigen kring te verdiepen in de schadelijke gevolgen van overaccentuering van het eigen standpunt' (p. 374). In mijn kring heeft de aanbevolen contemplatie inmiddels plaatsgehad. En dat was inderdaad nuttig. Wie geen tijd heeft het hele boek door te werken, doet er verstandig aan zich te concentreren op de eerste twee hoofdstukken, waarin het geldende recht in hoofdlijnen wordt weergegeven (p. 7-130), en op hoofdstuk 9 (p. 365-379) waarin alle centrale kwesties worden samengevat. Vooral in § 9.4 (p. 371 e.v.) is de auteur in grote vorm en komt de essentie van haar visie het beste tot zijn recht.

3 Het boek heeft ook minder sterke kanten. Een eerste probleem betreft de compositie van het werk. Gaandeweg raakt de lezer een beetje in verwarring omtrent de precieze doelstelling van het onderzoek. Op p. 1 wordt als centrale vraag geformuleerd welke mogelijkheden het huidige Nederlandse recht en de rechtssystemen van enkele andere landen kennen om wederrechtelijk verkregen vermogens te ontnemen. Bepalingen die witwassen moeten tegengaan blijven buiten beschouwing (p. 7). Twee kanttekeningen daarbij.

a. De beschouwingen over het geldende recht zijn niet zeer diepgaarend. Allerlei kwesties die in de praktijk reeds als omstreden zijn gesignaleerd, blijven onbesproken. Het zou flauw zijn om nu een hele reeks van detailvragen op te sommen, dus ik volsta met een wat wezenlijker voorbeeld, te weten de vraag of onder het regiem van de huidige wet ook financieel onderzoek mag plaatshebben in een regulier GVO wanneer het OM geen SFO heeft gevorderd. Een ander voorbeeld betreft de vraag welke problemen te verwachten zijn bij het schatten c.q. taxeren van de precieze omvang van illegaal verworven vermogen. Nog een voorbeeld: de enorme moeilijkheden bij de omgang met inbeslaggenomen goederen, waarvoor bij ons het Centraal Advies- en Beheersbureau Beslag in Leeuwarden is opgericht. Mw. Keyser heeft onder andere in de Verenigde Staten gestudeerd: zij kan dus als geen ander weten hoe de Amerikaanse en de Canadese overheid met deze materie hebben geworsteld (vgl. H. de Doelder e.a. (red.), *Samenwerking baat!*, Lelystad 1994, p. 109 e.v. over 'Seized Property Management'). Het bevreemdt mij dat aan deze kwesties erg weinig woorden zijn gewijd.

b. Het internationale paneel in het boek is enigszins onevenwichtig. In hoofdstuk 5 zijn veel van de besproken documenten overwegend gericht op het bestrijden van witwassen, hetgeen buiten het aangekondigde thema valt. Onduidelijk blijft vervolgens waarom de behandeling van de Verenigde Staten (15 p.) en vooral Engeland en Wales (19 p.) aanmerkelijk uitvoeriger is dan Frankrijk (4 p.), Italië (4 p.) en Duitsland (2 p.). Dit is temeer opmerkelijk omdat er voor de hand liggende redenen zijn om juist ook aan de laatste groep landen meer aandacht te besteden. Ik noem de intrigerende 'confiscation générale' in Frankrijk, de nieuwe zogeheten 'Vermögensstrafe' in Duitsland, en de anti-mafia-wetgeving in Italië. Hier zou meer rendement mee behaald kunnen worden.

Dit is niet zomaar vragen om nog meer onderzoek te verrichten. Op andere onderdelen zouden namelijk grote besparingen mogelijk zijn geweest. Hoofdstuk 7 bijvoorbeeld beslaat WEL 100 pagina's (!), maar voegt betrekkelijk weinig toe aan het centrale onderwerp van het boek. We lezen daar een uitvoerig verslag van zo ongeveer alle discussies die de afgelopen 10 jaar op strafrechtelijk gebied zijn gevoerd. De beleidsplannen van het departement, de voortgangsrapportages, de kritiek daarop, uitlatingen van de minister van justitie tijdens congressen e.d., het wordt allemaal keurig samengevat maar zelfs de niet strafrechtelijk gespecialiseerde juristen zullen er weinig

nieuws aantreffen. Significant is dat de voorlaatste paragraaf (§ 7.8), getiteld 'Plukze in deze discussie' welgeteld 2 pagina's omvat.

Bij de toetsing van de nieuwe wetgeving aan art. 6 EVRM is de auteur nogal voorzichtig in haar conclusies. Ten aanzien van de redelijke termijn wordt opgemerkt dat 'niet ondenkbaar' is dat de verdachte zich vaak op schending van het verdrag zal beroepen, met de aanbeveling aan de justitiële autoriteiten om het onderzoek 'niet onnodig te laten stagneren' (p. 345). Over de 'zekere bewijslastverdeling' in relatie tot de onschuldpresumptie 'lijkt het er op' dat dit in overeenstemming is met de mensenrechtenverdragen (p. 348). Waar het informatie, tijd en faciliteiten voor de verdediging betreft, wordt eveneens gesteld dat dit onderdeel van de wet 'niet in strijd met het EVRM lijkt' (p. 351). Deze bevindingen zijn, ondanks hun behoedzame inkleding, voor betwisting vatbaar. Het zou nuttig zijn geweest indien omstandigheden van concrete strafzaken waren geanalyseerd die de toepassing van de regeling al dan niet verdragsconform doen zijn. Bij de niet aan het verdrag ontleende toetsingsgronden komt de auteur beter uit de verf. Vooral de analyse van mogelijke problemen bij het *ne bis in idem* beginsel en het *concentratie* beginsel is weer grondig, stellig, en overtuigend.

4 Van de vele punten die in de dissertatie aan de orde zijn, lenen twee zich in het bijzonder voor discussie. Het eerste gaat over de bewijslast, het tweede over de vraag in welk type zaken de nieuwe wetgeving waarschijnlijk zal worden toegepast.

Eerst de bewijslast. Kernpunt is hier dat wanneer de officier van justitie kan aantonen dat de veroordeelde over een aanzienlijk vermogen beschikt, terwijl deze niet kan aangeven hoe hij dit op legale wijze heeft verworven, al dit vermogen kan worden ontnomen. Het gaat dus om het 'onverklaarbaar aanwezige gedeelte van het vermogen' (p. 41). Mw. Keyser is - met de opstellers van de wet - van mening dat de bewijslastverdeling *anders* is dan gebruikelijk in het strafrecht, maar niet mag worden aangemerkt als een *omgekeerde* bewijslast omdat aan de veroordeelde de mogelijkheid wordt geboden tegenbewijs te leveren (onder andere p. 84). Zelf voel ik meer voor het standpunt dat Wolffensperger tijdens de parlementaire behandeling heeft ingenomen. De passage in de Memorie van Toelichting waar gewag wordt gemaakt van het feit dat de rechter aan de verdachte 'de bewijslast tot disculpatie op die punten kan opleggen' voorziet hij in het mondeling debat van het commentaar: 'Daar kun je lang en breed omheen praten, maar wat daar staat is omkering van de bewijslast'. Mw. Keyser noemt dit een 'welles-nietes discussie' (p.

348). Wellicht zou ze hier meer hebben moeten terugvallen op haar eigen methodologische uitgangspunt: gewoon ruitelijk erkennen dat er echt een omkering plaats heeft, en vervolgens ingaan op de veel belangrijker vraag of dat nadeel door grotere voordelen wordt gecompenseerd. Die kwestie vereist een buitengewoon zorgvuldige overweging, want niet voor niets schrijft de auteur zelf dat het zwijgen van de verdachte 'hem duur kan komen te staan' (p. 120).

Vervolgens de toepassing van de wet. Van meet af aan is door de wetgever gestipuleerd dat ingrijpende nieuwe bevoegdheden alleen zijn bedoeld om te worden aangewend in zeer ernstige gevallen. Genoemd worden dan altijd drugshandel, vrouwenhandel, wapenhandel en andere activiteiten die vooral als georganiseerde misdaad worden getypeerd. Teneinde toepassing tot dit type zaken te beperken, zijn enkele voorwaarden in de wet opgenomen, en in de toelichting wordt bijvoorbeeld gezegd dat een SFO alleen zal worden gevorderd als de verwachting bestaat dat een illegaal vermogen van meer dan een ton zal worden achterhaald. Eveneens van meet af aan is er door sceptici gewaarschuwd dat de praktijk waarschijnlijk een minder florissant beeld te zien zal geven. Met verwijzing naar de ervaringen met onder andere art. 10a Opiumwet is de vrees geuit dat ook de Plukze-wet waarschijnlijk weer niet tegen de grote jongens zal worden gebruikt, maar tegen 'gewone criminelen' (in kringen van de zittende rechterlijke macht hoor ik wel eens met enige weemoed spreken over de 'eerlijke inbreker' van weleer). Mw. Keyser heeft oog voor dit probleem en bespreekt het uitvoerig (onder andere p. 37-38, 275-277, 362-363, 376-378). Zij onderkent dat de wettelijke waarborgen niet veel voorstellen, dat de wet ook kan worden toegepast tegen 'de kleine heler om de hoek' en zelfs tegen artsen die euthanasie plegen (p. 38/39, hoewel zij er terecht aan toevoegt dat dit voorbeeld wel wat vergezocht is). Desondanks ziet zij hier geen onoverkomelijke bezwaren. Dat heeft, als ik het goed zie, vooral drie redenen. Ten eerste pleit zij voor een 'behoedzame toepassing' van de nieuwe bevoegdheden (p. 362-363). Voorts heeft de auteur in dit opzicht een groot vertrouwen in de magistratelijke allure van het OM (daarvoor biedt het boek veel vindplaatsen). En ten derde meldt zij dat als de wet anders wordt gehanteerd dan oorspronkelijk was bedoeld, 'de wetgever zelf kan ingrijpen', bijvoorbeeld door nadere criteria te stellen (p. 378). Mijn zorg op dit punt is door deze opmerkingen bepaald niet weggenomen. Als ik lees dat thans iedere officier van justitie beleidsmatig verplicht wordt om minstens 10 ontnemingsvorderingen per jaar in te stellen, ben ik bang voor wel èrg 'behoedzaam' optreden, waarbij de echte geldmakers achter de schermen

voor de zoveelste keer buiten schot blijven. En de suggestie dat de wetgever alsdan corrigerend kan optreden is ronduit naïef. Er zijn vele wetten die iets anders en iets slechters bieden dan ervan werd verwacht, zonder dat heroverweging plaatsvindt. Maar ja, mw. Keyser heeft drie redelijke argumenten gepresenteerd, waar ik slechts twee overwegingen tegenover kan stellen, dus misschien zal het in de praktijk zo'n vaart niet lopen.

5 Op p. 128 stelt de auteur naar aanleiding van de achterliggende jaren: 'vermogende delinquenten verdwenen wel voor enige jaren achter de tralies, maar zij bleven dikwijls in het genot van illegaal opgebouwde rijkdom'. Eerlijk gezegd ben ik bang dat - zowel absoluut als relatief gezien - slechts enkele vermogende delinquenten daadwerkelijk tot jarenlange vrijheidsstraf zijn veroordeeld, en dat een veel groter aantal vrijwel geheel aan de greep van justitie zijn ontsnapt. Dat lijkt mij niet te rechtvaardigen tegenover al diegenen die wel worden getroffen door de repressieve macht van de overheid, en evenmin tegenover de samenleving als geheel. Juist daarom voel ik mij aangesproken door de titel van deze dissertatie, die op p. 2 wordt toegelicht: 'Het gaat erom zowel de boef als de buit te achterhalen'. Het één *naast* het ander. Ontneming van wederrechtelijk genoten voordeel is nog steeds gewoon een onderdeel van de strafrechtspiegeling, waarin het primair om mensen gaat.